

РОДЖЪР ЗЕЛАЗНИ ВАРИАЦИЯ НА ТЕМА ЕДНОРОГ

Част 1 от „Вариации на тема еднорог“

Превод от английски: Росица Панайотова, 1999

chitanka.info

„Вариациите на еднорога“ е една очарователна история за мъжа, играл шах в бар с къркащ бира Еднорог, със залог съдбата на човечеството. Този разказ е спечелил наградата „Хюго“ за най-добър разказ на годината.

Тази история възникна по не съвсем типичен начин. Първата стъпка бе направена, когато една вечер ми се обади Гарднър Доза и попита дали някога съм писал разказ, в който участва еднорог. Отговорих му, че не съм. Той ми обясни, че заедно с Джак Дан събират материал за антология от разкази за еднорози, и ми предложи да напиша един, да го продам някъде и след това да им отстъпя правата за издаване. Двойна продажба. Не е ли чудесно. Казах му, че ще помисля. След известно време друг издател на антологии запита дали съм писал разказ, развиващ се в бар — и ако съм писал, той го искал за сборника, който правел. Признах, че не съм. Някъде след около седмица заедно с уважаемия Джордж Р. Р. Мартин присъствах на парти за дегустация на вина, при което в течение на вечерта реших да му спомена за тези бъдещи тематични сборници, в случай че някога е писал разказ за еднорог или такъв, развиващ се в бар. Той също не бил писал, но ми припомни, че Фред Саберхаген пък правел сборник, посветен на шахматната игра (Пешка за вечността).

— Защо, — попита ме той — не напишеш разказ, в който да има еднорог и игра на шах, действието да се развива в бар и накрая да го продадеш на всички?

чукнахме чаши и отпихме. Няколко месеца по-късно отидох във Ванкувър, провинция Британска Колумбия, за да гостувам на В-Кон — един много приятен местен клуб за фантастика. Бях решил след това да заведа семейството си на морско пътешествие покрай Аляска. Точно преди да отпътувам от Ню Мексико прочетох „Невидими Градове“ на Итало Калвино и след прочитането на главата, наречена „Скрити Градове. 4.“, нещо започна да се раздвижва в съзнанието ми. В тази глава се разказваше за град, чиито обитатели са унищожили всички вредители по реколтата, обеззаразявайки напълно територията си, след което тя се заселва от несъществуващи твари. По време на клубната сбирка, идеите ми потекоха гладко; по пътя си за към пристанището, където ме чакаше параходът Принсъндъм, се отбих в няколко книжарници, четейки набързо из шахматните раздели, докато само два часа преди да отплавам открих това, което ми трябваше. Купих книгата. Отплавах. Написах „Вариация на тема еднорог“ в свободните моменти на пътуването, което се оказа наистина приятно. Главният ми герой се нарича Мартин — всяка прилика с Джордж (който е шахматен експерт) не е съвсем непреднамерена. (В послеписа към разказа ще

направя някои бележки относно самата игра.) Малко по-късно през същата година Принсъндъм изгоря и потъна. Разказът не успя. Продадох го в количества достатъчни, за да си платя пътешествието по море. Благодаря ти, Джордж.

Огнена фантазия, люлка от светлина, то се придвижваше с обиграна, почти грациозна свобода, преминавайки плавно във и извън битието като откъснато от бурята парче здрач; може би мракът между проблясъците подхождаше повече на истинската му същност — водовъртеж от черни пепелища, свързани в надменен ритъм от напева на пустинния вятър, зародил се откъм пресъхналия ручей зад сградите — еднакво празни и пълни като страниците на непрочетени книги или като мигновенията между нотите на песен.

Изчезваше. Връщаше се. И пак.

Сила? Да. Нужна е значителна сила на естеството, за да се появяваш преди или след нечие време. Или и двете едновременно.

Пропадайки и възниквайки, то напредваше, придвижваше се през топлия следобед, а вятърът заличаваше следите му. В случаите, когато оставаха следи.

Причина. Винаги трябва да има причина. Или причини.

То знаеше защо е тук. — но не и защо е тук, точно на това място.

Приближавайки отчаяно самотната линия на старата улица, очакваше да разбере много скоро. То, разбира се, знаеше че причината може да се прояви предварително или впоследствие. Въпреки всичко, силата на съществуващото привличане бе толкова голяма, че трябваше да е стигнало до нещо.

Сградите бяха изхабени и западнали, някои от тях съборени, а всички бяха оголени, прашни и празни. Из цветните алеи стърчаха бурени. Птици виеха гнезда по стълбовете. Навсякъде имаше следи и отпадъци от диви същества. Той ги познаваше, както биха го разпознали и те, в случай че се срещнеха лице в лице.

Застина на място, защото някъде отпред и отляво се чу слаб необичаен звук. В същия момент отново навлезе в действителността и разля контурите си, които бързо се разтвориха подобно на дъга в адски пек, но изчистеното му присъствие остана отвъд измерението.

Невидимо, но съществуващо и силно, то се раздвижи отново. Ключ. Намек. Накъде напред. Непохватен намек. Там под избелелия надпис Б А Р на обрулената табела. Зад летящите врати (Едната от тях провиснала.)

Пауза и преценка.

Отдясно прашен барплот. Зад него напукано огледало. Празни бутилки. Месингов кант, почернял и патиниран. Вляво и отзад маси. В различни стадии на поправка.

В най-приличната част на това място е седнал мъж. С гръб към вратата. Джинси Леви'с. Туристически обувки. Избеляла синя риза. Зелена раница, подпряна на стената от лявата му страна.

На масата пред него се вижда избелелият контур на издраскана, лекьосана, почти разпаднала се шахматна дъска.

чекмеджето, откъдето е извадил шаха стои полуотворено.

Решаването на някой шахматен етюд или преиграването на най-добрата партия в живота му бяха толкова нужни на мъжа, колкото и дишането, движението на кръвта и поддържането на относително стабилна телесна температура

То се приближи и вероятно след него в праха останаха пресни следи, но никой не ги забеляза.

То също играеше шах.

То погледа, докато мъжът разиграваше партията на живота си, състояла се на световните финали преди седем години. След нея беше прегорял — удивен, че е стигнал дори дотам — защото никога не се справяше добре под напрежение. Винаги се бе гордял с точно тази своя партия, и я изживяваше отново и отново, както всяко живо същество изживява отново и отново определени повратни моменти в живота си. Тогава се бе почувствал на върха за около двадесет минути. Бе сиял, чист и непоклатим. Бе се чувствал най-добрия.

То зае мястото зад шахматната дъска срещу мъжа и я разгледа. Мъжът довърши партията с усмивка. След това нареди отново фигурите, стана и донесе кутия бира от раницата си. Отвори я.

Когато се върна при масата откри, че пешката пред белия цар е преместена на К4. Веждите му отскочиха. Той извърна глава, огледа бара, срещайки в зловещото огледало единствено собствения си озадачен поглед. Надникна под масата. Отпи глътка бира и седна.

Пресегна се и придвижи своята пешка на К4. След секунда видя как белият кон се издига бавно във въздуха, понася се напред и спира на КВ3. Преди да премести собствения си кон на позиция КВ3, мъжът се вгледа за известно време в празнотата от отсрещната страна на масата.

Белият кон се раздвижи и взе пешката му. Той пренебрегна абсурдността ситуация и премести пешката си на Q3. Когато белият кон се върна на КВ3, той вече беше забравил липсата на осезаем противник. Спря за малко, за да отпие, но секунди след като я беше оставил на масата, бирата се надигна, мина над дъската и се наклони. Последва гъргорене. Кутията падна на пода, подскочи и издрънча на празно.

— Извинявай, — мъжът стана и отиде до раницата — Ако смях, че си нещо, което харесва бира, щях да ти предложа.

Той отвори още две кутии и се върна, оставяйки едната в отсрещния край на масата, а другата до дясната си ръка.

— Благодаря. — чу мек и изящен глас, идващ от отсрещната страна.

Кутията се надигна, наклони се леко и отново се върна на масата.

— Казвам се Мартин — каза мъжът.

— Наричай ме Тлингел — отвърна другият — Мислех, че видът ви е на изчезване. Доволен съм, че сте оцелели, за да можем да изиграем тази партия.

— Хм. Още сме навсякъде, поне доколкото видях последния път, а това беше преди няколко дена.

— Няма значение. Ще се погрижа за това по-късно. Подведох се от вида на това място. — отвърна Тлингел.

— О, това е безлюден град на призраци. Нося си необходимото в раницата.

— Няма значение. Близо съм до повратен момент от съществуването ви като вид. Усецам го.

— Боя се, че не те разбирам.

— Никак не съм сигурен, че би искал да разбереш. Да считам ли, че възнамеряваш да вземеш пешката?

— Може. Ще я взема. За какво говориш?

Бирената кутия се надигна. Невидимото единство отпи поредната глътка.

— Ами... Ще го кажа по-просто, вашите ... приемници... са загрижени. Мястото ви в схемата е доста важно. Аз съм този, който има достатъчно мощ, затова дойдох да проверя как стоят нещата.

— Приемници ли? Не разбирам.

— Напоследък виждал ли си грифони?

Мартин се подсмихна.

— Дочух това-онова — каза — Видях някакви снимки на онзи дето уж са го застреляли в Скалистите планини. Фалшификати, естествено.

— Естествено, че ще приличат на фалшификати. Винаги става така с митичните същества.

— Да не се опитваш да ми кажеш, че е бил истински?

— Разбира се. Светът ви е в лошо състояние. След като наскоро умря последната мечка гризли се отвори място за грифоните — точно както смъртта на последния епиорнис доведе йети, птицата додо — чудовището от Лох Нес, прелетният гълъб — снежния човек от Северна Америка, синият кит — морския кракен, американският орел — василиска...

— Не си убедителен.

— Пийни още една.

Мартин посегна към бирата си, ръката му спря и той се втренчи.

До бирената кутия стоеше напрегнато за скок създание дълго приблизително пет сантиметра, с човешко лице, лъвско тяло и пернати криле.

— Минисфинкс — продължи гласът — Появиха се, когато унищожихте последния вирус на едрата шарка.

— Да не искаш да кажеш, че всеки път, когато естествен природен вид изчезне, на мястото му идва митичен вид?

— Накратко — да. Точно това се става сега. Не винаги е било така, но вие разрушихте механизма на еволюцията. В момента ние възстановяваме баланса — другите от утринната страна — които, всъщност, никога не сме били застрашени. Ние се връщаме, в нашето време.

— И ти, Тлингел, каквото и да си, казваш, че в момента човечеството е застрашено?

— Доста. Но не можете да поправите нищо, нали? Дай да продължим партията.

Сфинксът отлетя. Мартин отпи бира и взе пешката.

— Кой са нашите приемници? — попита.

— Скромността ми, едва ли не, ми забранява да го кажа, — отвърна Тлингел — но когато видът е бил толкова забележителен като вашия, в естествения ред на нещата е следващите да бъдат най-красивите, най-интелигентните и най-значителните от нас.

— А ти какво си? Дали бих могъл да хвърля един поглед?

— Ами... да. Ако си дам малко труд.

Бирената кутия се надигна, и пресушена падна на пода. Откъм масата се чу серия бързи тътнещи звуци. В пространството срещу Мартин затрептяха сияйни огънове, чиито център започна да потъмнява. Контурът продължи да светлее, а вътрешността вихрено почерня. Обликът се раздвижи, крачейки гордо из бара. Множество следи от миниатюрни копита се отбелязаха върху дъските на пода. То придоби пълната си форма с един последен, ослепителен проблясък. Мартин пое дълбоко въздух, за да възприеме ставащото пред очите му.

През него стоеше изправен в хералдическа поза на задните си крака черен еднорог с насмешливи жълти очи. Пламъците се виха около него още секунда преди да изчезнат напълно.

Мартин се отдръпна, вдигнал ръка, за да се предпази.

— Приветствай ме, — изрече Тлингел — Аз съм пред теб — древен символ на мъдрост, доблест и красота!

— Мислех, че еднорозите са като правило бели. — продума най-сетне Мартин.

— Аз съм архетип, обладаващ добродетели, надхвърлящи обичайните.

— Като например?

— Дай да продължим играта...

— А съдбата на човечеството? Ти каза...

— ... и да оставим несъщественото за после.

— Не бих нарекъл гибелта на човечеството несъществена.

— А ако имаш и още бира...

— Добре. — каза Мартин и се отправи към раницата, докато създаването с очи като бледи слънца местеше фигурата си. — Ето бира.

Нещо от играта се изпари. Мартин седна пред извития абаносов рог на Тлингел, в позата на насекомо, което ще бъде прободено всеки

момент и осъзна, че играта му е свършила. Усети напрежението в момента, когато видя звяра — а и всички тези приказки за неизбежния съден ден. Това можеше да го чуе от всеки изпечен песимист, но щом идва от такъв необичаен източник...

Първоначалното му въодушевление бе изчезнало. Вече не беше във върхова форма. А Тлингел беше добър. Много добър. Мартин се улови да мисли дали ще може да направи реми.

След известно време видя, че няма да успее и се предаде.

Еднорогът го погледна и се усмихна.

— Наистина не играеш лошо — за човек.

— И по-добре съм играл.

— Не е позор да загубиш от мен, смъртно същество. Даже измежду митичните същества няма много, които могат да удовлетворят един еднорог с играта си.

— Радвам се, че не си се отегчил напълно. — каза Мартин — А сега ще ми кажеш ли какво говореше за унищожението на моя вид?

— А, онова ли? В утринната страна, където живеят тези като мен, аз усетих като нежен полъх в ноздрите си възможността вие да отмерете, възможност обещаваща да разчисти пътя за нас...

— И как ще стане това?

Тлингел се отърси и рогът му изписа нещо във въздуха.

— Наистина не знам. Предчувствията рядко биват специални. Всъщност, точно това дойдох да открия. Вече трябваше да съм го направил, но ти ме разсея с бира и хубава игра.

— Възможно ли е да грешиш?

— Съмнявам се. Това е другата причина, поради която съм тук.

— Моля те, обясни.

— Има ли още бира?

— Две, ако не се лъжа.

— Ако, обичаш.

Мартин стана и ги донесе.

— По дяволите. На тази й се откачи ухото. — каза.

— Сложи я на масата и я дръж здраво.

— Добре.

Рогът на Тлингел се наведе бързо и промуши кутията.

— ... — За всичко става — отбеляза Тлингел, издърпвайки го.

— Другата причина, поради която си тук ... — напомни Мартин

— Тя е, че аз просто съм специален. Умея да върша неща, които останалите не могат.

— Какви по-точно?

— Мога да откривам слабите места и да влияя на събитията така, че да ги използвам, ... ускорявам нещата. Превръщам възможността във вероятност, и тогава...

— Ти ли ще ни унищожеш? Лично?

— Това надали е правилният поглед върху нещата. По-скоро е като игра на шах. Използваш еднакво слабостите на противника и собствените си сили. Ако основите не бяха вече положени от вас, аз бих бил безсилен. Мога да влияя само на това, което съществува.

— И какво ще стане? Трета Световна Война? Екологично бедствие? Мутирала болест?

— Все още не знам, и ми се ще да не ме питаш с такъв тон. Повтарям ти, че в момента само наблюдавам. Аз съм само един агент...

— Не ми звучи много достоверно.

Тлингел замълча. Мартин заприбира шаха.

— Няма ли да играем още веднъж?

— Да забавлявам този, който ще ме унищожим? Не благодаря.

— Защо го възприемаш по такъв начин...

— Между другото, това са последните бири.

— О. — Тлингел загледа с копнеж изчезващите фигурки и отбеляза — Бих могъл да изиграя още една игра без освежаващи напитки ...

— Не, благодаря.

— ядосан си.

— Ти нямаше ли да си в обратната ситуация?

— Антропоморфицираш.

— Е, и?

— Предполагам, че щях да съм ядосан.

— Би могъл да ни дадеш малко време — поне да ни оставиш да правим собствени грешки.

— Е, вие вече почти сте ги направили. Всички тези видове, чиито приемници са от моя народ.

Мартин почервеня.

— Окей. Едно на нула за теб. Но не е задължително да ми харесва.

— Ти си добър играч. Знам ...

— Тлингел, ако бях в най-добрата си форма, мисля, че щях да те бия.

Еднорогът изпусна тънки струи дим от ноздрите си.

— Не си чак толкова добър. — каза Тлингел.

— Откъде знаеш?

— Долавям ли предложение?

— Възможно е. Какво струва за теб още една игра?

Тлингел издаде подигравателен звук.

— Нека отгатна: Сега ще ми кажеш, че ако ме победиш искаш да ти обещаая, да не упражнявам волята си дори над най-слабата свързка в съществуването на човечеството и да не го съсипвам.

— Естествено.

— А какво печеля аз?

— Удоволствието от играта. Нали това искаш?

— Условиата изглеждат леко неравностойни.

— Не и ако така или иначе ще спечелиш. Продължаваш да твърдиш, че ще спечелиш, нали?

— Добре. Нареди дъската.

— Първо искам да ти кажа още нещо за мен.

— Да?

— Не играя добре под напрежение, а тази игра ще бъде страхотно важна за мен. Ти също искаш да играя възможно най-добре, нали?

— Да, но се боя, че не бих могъл да настроя реакциите ти спрямо играта.

— Струва ми се, че бих могъл и сам, ако разполагам с повече време между двата хода, отколкото се полага обикновено.

— Съгласен съм.

— Имам предвид наистина много време.

— Какво точно имаш предвид?

— Ще ми трябва време да изчистя мозъка си, да се отпусна и да обмисля позициите все едно са обикновени проблеми...

— Искаш да си отиваш оттук между два хода ли?

— Да.

— Добре. За колко време?

— Не знам. Няколко седмици.

— Нека да е месец. Съветвай се с вашите експерти, пусни ходовете и на компютрите ви. Може да се получи малко по-интересна игра.

— честно казано, нямах това предвид.

— Значи се опитваш да спечелиш време.

— Не отричам. Но от друга страна, то ми е необходимо.

— В такъв случай, ето и моите условия. Бих желал това място да се почисти и да се пооправи, да живне малко. Пълна бъркотия е. Искам също така да ми се сервира бира.

— Окей, ще се погрижа.

— Тогава съм съгласен. Да видим кой ще е с белите.

Мартин разбърка под масата бяла и черна пешка в двете си ръце. Вдигна стиснати шепи и ги протегна към Тлингел. Той се наведе и чукна с копито по масата. Върхът на черния рог докосна лявата ръка на Мартин.

— Добре, това подхожда на гладката ми и бляскава козина. — обяви еднорогът.

Мартин се усмихна и нареди белите пред себе си, а черните пред своя противник. Веднага щом приключи, придвижи пешката си на К4.

Деликатното абаносово копито на Тлингел постави пешката пред черния цар на К4.

— Да разбирам ли, че сега ще ти трябва един месец, за да обмислиш следващия си ход?

Мартин не отговори и премести коня си на КВ3. Тлингел бързо отговори с кон на QВ3.

Мартин отпи глътка бира и премести офицера си на N5. Еднорогът премести другия кон на В3. Мартин извърши незабавна рокада и Тлингел взе пешката му с коня си.

— Мисля, че ще се справим — внезапно изрече Мартин — ако просто ни оставите на мира. Учим се и от грешките си. В течение на времето.

— Митичните същества не съществуват във времето така, както си го представяте вие. Вашият свят е особен случай.

— Не ви ли се случва да правите грешки?

— Дори да ни се случи, те са своего рода поетични.

Мартин изръмжа и премести пешка на Q4. Тлингел веднага контрира с кон на Q3.

— Трябва да спра. — изправи се Мартин. — Вбесявам се и това влошава играта ми.

— Значи тръгваш?

— Да.

Той отиде и взе раницата си.

Ще се видим тук след един месец, нали?

— Да.

— чудесно.

Еднорогът се надигна и тропна по пода. Около тъмните му очертания заиграха светлини... Те рязко проблеснаха и се разпръснаха във всички посоки като тих взрив. Последва вълна от тъмнина.

Треперещ Мартин се озова до стената. Когато свали ръка от очите си, видя че е сам заедно с шахматните коне, офицерите, царете, цариците, крепостите им и целите войнства на двата царя.

Тръгна си.

След три дена Мартин се върна с камионетка, натоварена с генератор, дървен материал, стъкла за прозорци, инструменти, боя, почистващи препарати, восък. Почисти с прахосмукачка и избърса праха. Свали прогнилата дървения. Постави стъкла на прозорците. Излъска до блясък стария месинг. Намаза и полира всички плоскости. Натърка пода с восък и го излъска. Запуши дупките и изми чашите. Извози всичкия боклук.

Отне му почти цяла седмица, за да превърне това древно място от порутен яхър в прилично заведение. След което отпътува с камиона, върна наетото оборудване и си купи билет за Северозападните територии.

Обширната влажна гора бе едно от любимите му места за разходки и размисъл. Сега търсеше пълна промяна на обстановката, поглед на страничен наблюдател. Не че следващият му ход не беше очевиден, дори тривиален. Но нещо го глождеше...

Знаеше, че не е само играта. Ако не я беше започнал, можеше да се откъсне от всичко, да броди сънен в сенките, да диша чист въздух.

Мартин спря да отпочине, подпирайки гръб на изскочилите корени на огромно дърво. Извади от раницата си малък шах и го

постави на един камък, който придърпа. Валеше ситен, подобен на мъгла дъжд, но дървото го заслоняваше, поне засега. Той възстанови дебюта до атаката на Тлингел с коня на Q3. Най-простото нещо бе да вземе коня с офицера. Но не посегна да го направи.

Загледа се известно време в дъската, усети, че клепачите му натежават, затвори очи и задряма. За не повече от няколко минути. После изобщо не можа да си спомни, че е спал.

Нещо го събуди. Не разбра какво. Премигна няколко пъти и отново затвори очи. След което ги отвори много бързо.

Както беше навел глава, погледът му се закова в чифт огромни и космати боси крака — най-огромните крака, който бе съзерцавал някога. Стояха неподвижни пред него, насочени леко вдясно.

Бавно, много бавно, вдигна очи. Не много нависоко, както се оказа. Съществуването беше само около метър и четиридесет високо. То гледаше по-скоро към шахматната дъска, отколкото към него и той използва възможността да го огледа.

Нямаше дрехи, но беше много космато, с тъмнокафява кожа, очевидно от мъжки пол, нискочело с дълбоки очни кухини, съответстващи на окосмяването, с широки рамене, ръце с пет пръста и палец отделен от станалите четири.

То се обърна рязко и го поздрави , разкривайки множество блестящи зъби.

— Бялата пешка взема другата пешка — каза с мек носов глас.

— Хайде бе, — каза Мартин — Офицерът взема коня.

— Искаш ли да ми дадеш черните и да го изиграем по този начин? Ще те разбия.

Мартин пак хвърли един поглед към краката му.

— ...Или ако искаш ми дай белите и вземи тази пешка. Пак ще те разбия.

— Вземи белите — каза Мартин и се изправи — Дай да видим имаш ли понятие за какво говориш — той посегна към раницата си — Искаш ли бира?

— Какво е това бира?

— Средство за възстановяване. чакай малко.

Преди да довършат опаковката от шест бройки, снежният човек — чието име, както разбра, бе Гренд — беше разбил Мартин.

Гренд изигра много агресивен мителшпил, принуждавайки Мартин да мине в глуха защита и продължи да го притиска, докато накрая той се предаде.

— Страхотна игра стана. — заяви Мартин, облегна се и погледна човекоподобното същество пред себе си.

— Да, нас големите крака ни бива, бих казал. Шахът ни е любимата почивка, а сме толкова ужасно примитивни, че не умеем много да правим шахматни дъски и фигури. Повечето време играем само с главите си. Не всеки може да ни стигне.

— Ами еднорозите? — попита Мартин.

Гренд кимна бавно.

— Те са може би единствените, с които се играе добре. Макар че са деликатни същества, те са доста коварни противници. Обаче са страхотно самоуверени. Даже когато грешат. Както и да е, не съм виждал нито един еднорог, откакто напуснахме утринната земя. Много лошо. Остана ли още от тази бира?

— Боя се, че не. чуй сега, Аз ще бъда отново на това място след един месец. Ще донеса бира, ако дойдеш и отново играеш с мен.

— Срещата ти е уредена, Мартин. Извинявай. Настъпих те без да искам.

Мартин почисти бара отново и донесе буре с бира. Положи го под барплота и го затрупа с лед. Донесе няколко високи стола, както и обикновени столове и маси, закупени от магазина на Гудуил. Окачи червени завеси на прозорците. Докато свърши, настъпи вечерта. Нареди фигурите на дъската, хапна лека вечеря, разстла спалния си чувал зад барплота и пренощува там.

Следващият ден се изниза бързо. Глингел можеше да се появи по всяко време и затова Мартин не напусна околността, а взе малко храна и поседна на открито, където се зае с разрешаването на шахматни задачи. Когато се стъмни, запали няколко лампи и свещи.

Все по-често поглеждаше часовника си. Започна да се разхожда нервно. Не можеше да е сбъркал. Денят беше този. Той...

чу лек смях.

Обръщайки се, видя в пространството над шахматната дъска да плува черната глава на еднорог. Докато гледаше, се материализира и останалата част от тялото на Глингел.

— Добър вечер, Мартин, — Тлингел отклони поглед от дъската.
— Това местенце изглежда малко по-сносно. Ако имаше и музика...

Мартин мина зад барплота и включи транзистора, който бе донесъл. Помещението се изпълни от звуците на струнен квартет. Тлингел се намръщи.

— Едва ли подхожда на тукашната атмосфера.

Той смени станцията и намери кънтри музика.

— Не, не мисля, — каза Тлингел — звученето някак се губи при радиопредаването.

Той изключи радиото.

— Как сме със запасите от разхладителни напитки?

Мартин измъкна халба с цели четири вместимост — най-голямата халба, която откри в местния смесен магазин — и я постави на плота. За себе си напълни една значително по-малка.

Беше решил да напие звяра, ако изобщо бе възможно.

— А!. По-добре е от онези мизерни кутийки. — каза Тлингел и потопа за много кратко муцуната си в бирата. — Много добре.

Халбата беше празна. Мартин я напълни отново.

— Би ли ми я донесъл на масата?

— Разбира се.

— Интересен ли беше месецът?

— Да, може да се каже.

— Реши ли какъв ще е следващият ти ход?

— Да.

— Да започваме, тогава.

Мартин седна и взе пешката.

— Хм. Интересно.

Тлингел погледа дъската известно време и вдигна копито, което се раздвои, за да хване фигурката.

— Аз просто ще взема офицера с ето този малък кон. Сега, предполагам, ще чакаш един месец, за да решиш какво да правиш.

Тлингел се облегна и пресуши халбата.

— Нека помисля докато ти я напълня отново. — каза Мартин.

Мартин седя и гледа в дъската, пълнейки междуременно халбата още три пъти. Всъщност, той не обмисляше. чакаше.

Беше отговорил на Гренд, вземайки офицера с коня си и следващия ход на Гренд му беше също подръка.

— Е, — каза накрая Тлингел — Какво мислиш?

Мартин отпи малка глътка бира.

— Почти съм готов — каза — Бирата ти понася добре.

Тлингел се разсмя.

— Рогът на еднорога е противоотрова. Притежанието му е универсално възстановяващо средство. Изчаквам да достигна стадия на топло размиване и след това използвам рога си, за да изгоря излишъците. Това ме връща в нормално състояние.

— О, — каза Мартин — чиста работа.

— ... ако ти е дошло в повече, само ме пипни за рога и отново ще бъдеш във форма.

— Не, благодаря. Добре съм. Просто ще преместя с две квадратчета напред тази мъничка пешка пред топа до царицата.

— Сериозно... Това е много интригуващо. Знаеш ли, на това място наистина му трябва пиано — ринкитинки, фънки... Можеш ли, да уредиш нещо?

— Не свиря на пиано.

— Много жалко.

— Бих могъл да наема пианист.

— Не, не желая да ме виждат други човешки същества.

— Предполагам, че ако е достатъчно добър, ще свири и с превръзка на очите.

— Зарежи.

— Съжалявам.

— Ти си доста изобретателен. Вярвам, че ще измислиш нещо до следващия път.

Мартин кимна.

— Абе, в тези местенца не трябваше ли да има дървени стърготини по пода?

— Май трябваше.

— Няма да е лошо.

— Шах.

Тлингел огледа трескаво дъската за момент.

— Да. Искам да кажа „да“. Казах „шах“. Това понякога също означава „да“.

— О. Може. Ами, щом така и така сме почнали...

Тлингел придвижи пешката си на Q3.

Мартин се замисли. Не този ход беше изиграл Гренд. За момент се поблазни да продължи по свой собствен начин. Досега се опитваше да мисли за Гренд единствено като за треньор. Беше отхвърлил идеята да ги противопоставя по такъв груб и буквален начин един на друг. До пешка на Q3. След това си припомни партията, която загуби от снежния човек.

— Слагам чертата и си вземам месеца.

— Добре. Да пийнем още по едно преди да си кажем лека нощ. Става ли?

— Разбира се. Защо не.

Поседяха малко и Тлингел му разказа за утринната страна, за прастарите гори и заоблените равнини, за високите скалисти планини и пурпурни морета, за магическите митични зверове.

Мартин поклати глава.

— Не виждам защо ти е тогава да идваш тук — каза — щом имаш такъв дом.

Тлингел въздъхна.

— Май се получи нещо като състезание с грифоните. Все така става напоследък. Е. До другия месец...

Тлингел стана и се обърна.

— Сега съм в пълна кондиция. Гледай!

Еднорогът избледня, очертанията му се размиха, изсветля, отново избледня и изчезна подобно образ след като затвориш очи.

Мартин отиде до барплота и си наля нова халба. Срамота да прахосва останалото. На сутринта щеше да му се иска еднорогът да е тук. Или поне рогът му.

В гората цареше сивкав ден. Мартин подпря чадъра над скалата, върху която беше разположил шахматната дъска. Върху плата падаха с отегчителен монотонен звук капки от листата. Фигурите бяха подредени в позицията, след като Тлингел изигра пешка на Q3.

Мартин се чудеше дали Гренд е запомнил че има среща, дали е пресметнал правилно дните...

— Здравсти, — дочу носовия глас, някъде отзад и вляво от себе си.

Обърна се и видя как Гренд заобикаля дървото, стъпвайки по масивните корени с масивните си нозе.

— Не си забравил — каза Гренд — Много хубаво! Вярвам, че също така не си забравил и бирата?

— Домъкнах цяла раница. Можем направо да си отворим бар.

— Какво е бар?

— Това е място, където хората ходят да пият — на сухо, за да не ги вали дъжд — малко е мрачно, но има атмосфера — седат на високи столове пред барплот или седат пред малки масички — и си говорят — понякога има музика — и пият.

— Това всичкото ли ще го направим тук?

— Не, само тъмнината и пиенето. Освен, ако не броиш дъжда за музика. Образно казано.

— Звучи като доста приятно място.

— Да. Ако подържиш този чадър над дъската, ще се опитам да пресъздам възможно най-доброто подобие.

— Добре. Ей, ама това изглежда като вариант на партията от миналия път.

— Тя е. чудех се какво щеше да стане, ако бях играл по този, а не по другия начин.

— Хмм, чакай да помисля...

Мартин извади от раницата си четири шестици бира и отвори първата.

— Заповядай.

— Благодаря.

Гренд взе бирата, приседна и подаде чадъра на Мартин.

— Пак ли съм с белите?

— Да.

— Пешка на шест пред царя.

— Сериозно?

— Да, бе.

— Тогава най-умното, за което се сещам, е да взема пешката ти с тази пешка.

— Може. Аз пък ще перна коня ти с моя.

— Тогава ще го изтегля на К2.

— ... А аз ще отида с моя на В3. Може ли още една бира?

След час и петнадесет минути Мартин се предаде. Дъждът беше спрял и той беше свил чадъра.

— Още една партия? — попита Гренд.

— Да.

Следобедът се изтърколи. Напрежението липсваше. Тази партия беше само за развлечение. Мартин изпробва безумни комбинации, предвиждайки с огромна яснота няколко хода напред, както в онзи ден ...

— Реми — обяви доста по-късно Гренд — Тази партия беше страхотна. Доста си се усъвършенствал.

— По-скоро се освободих от напрежението. Искаш ли още една?

— Може. След малко. Разкажи ми повече за баровете.

Разказа му. И накрая попита:

— Как ти се отразява тази бира?

— Малко съм замаян. Но всичко е наред. Ще те бия и третата игра.

И го би.

— Не играеш зле за човек, знаеш ли. Никак не е зле. Ще идваш ли пак другия месец?

— Да.

— Добре. Ще донесеш ли повече бира?

— Ще нося, докато имам пари.

— О. Тогава вземи насам малко гипс. Ще ти направя няколко страхотни отпечатащи от крака и ще можеш да ги показваш. Разбрах, че вървят доста добре.

— Няма да забравя.

Мартин се изправи на крака и започна да събира шахматния комплект.

— До скоро.

— Чао.

Мартин отново изчисти и излъска, внесе механичното пиано и разхвърля стърготини по пода. Постава ново буре с бира. Окачи по стените няколко постера и няколко отвратителни стари картини, които откри при вехтошаря. Разположи плювалници на стратегически места. Когато свърши, се разположи на бара и отвори бутилка минерална вода. Заслуша се във виещия вятър на Ню Мексико и в песъчинките удрящи се в стъклата на прозореца. Зачуди се дали целият свят ще усети този сух, скръбен звук, в случай че Тлингел прецени, че е необходимо да приключи с човечеството или — неприятна мисъл —

дали приемниците на собствения му вид ще направят така, че светът да заприлича на митичната утринна страна.

Това го разтревожи за известно време. Тогава отиде и нареди шахматната дъска до хода на черните с пешка на Q3. Като се върна при барплота, за да го почисти, забеляза как върху стърготините на пода се очертава линия следи от копита.

— Добър вечер, Тлингел — каза — Какво би желал?

Еднорогът се появи внезапно и без встъпителни пиротехники. Той отиде до бара и вдигна копито върху месинговия кант.

— Обичайното.

Докато Мартин наливаше бирата, той огледа наоколо.

— Това място е станало по-добро. Малко.

— Радвам се, че мислиш така. Какво ще кажеш за малко музика?

— Може.

Мартин се помота зад пианото, търсейки ключа на малкия компютър с батерия, който управляваше ударния механизъм и имаше множество запаметени мелодии. Клавиатурата незабавно оживя.

— Много добре, — заяви Тлингел — Откри ли хода си?

— Да.

— Да се залавяме, тогава.

Мартин напълни халбата на еднорога и я донесе на масата заедно със своята.

— Пешка на шест пред царя. — каза, изпълнявайки хода си.

— Какво?

— Точно това.

— Дай ми една минута. Трябва да обмисля.

— Имаш си времето.

— Ще взема пешката. — изрече Тлингел след дълга пауза и още една халба бира.

— Тогава ще взема този кон.

След малко Тлингел каза:

— Кон на K2.

— Кон на B3.

Изтече доста време преди Тлингел да премести коня си на N3.

По дяволите, няма да питам Гренд, реши изведнъж Мартин. Такава ситуация беше разигравал безброй пъти. Премести коня на N5.

— Би ли сменил музиката! — измърмори раздражено Тлингел.

Мартин стана и се подчини.

— И тази не ми харесва. Намери нещо по-добро или го изключи!
След три проби Мартин го изключи.

— И ми донеси още една бира!

Мартин напълни халбите отново.

— Добре.

Тлингел премести офицера си на K2.

Най-важното в момента беше да не позволи на еднорога да направи рокада. Затова Мартин премести царицата си на R5. Тлингел издаде кратък гърлен звук, а като вдигна поглед Мартин видя, че от ноздрите му се кълби дим.

— Още бира?

— Ако обичаш.

Връщайки се видя, че Тлингел придвижва офицера си и взема коня. В момента очевидно нямаше избор, но въпреки всичко дълго разглежда позицията.

— Офицерът взема офицера. — каза накрая.

— Естествено.

— Как е топлото размиване?

Тлингел се изсмя.

— Ще видиш.

Вятърът се усили отново и започна да вие. Сградата проскърца.

— Окей. — каза накрая Тлингел и премести царицата на Q2.

Мартин се втренчи. Какво правеше той? Дотук всичко беше добре, но... Той се заслуша отново във вятъра и се замисли за риска, който поемаше.

— Дотук, момчета — изрече, облягайки се на стола си. — Продължението следващия месец.

Тлингел въздъхна.

— Не си отивай. Донеси ми още една бира. Нека ти разкажа за странстванията ми из твоя свят през изминалия месец.

— Търсиш слабите места?

— Пълни сте с такива. Как издържате?

— По-трудно е да се подсилят, отколкото си мислиш. Някакви съвети?

— Дай бирата.

Разговаряха, докато небето избледня на изток, а Мартин се улови, че се опитва да си води тайни записки. Респектът му към аналитичните способности на еднорога нарасна с приближаването на вечерта.

Когато най-накрая се надигнаха, Тлингел залитна.

— Добре ли си?

— Забравих противоотровата, това е. Секунда. След това ще избледнея.

— Чакай!

— Какво?

— Дай малко и на мен.

— О. Хващай рога, тогава.

Главата на Тлингел се наклони и Мартин улови върха на рога между пръстите си. През него тутакси премина топло, приятно усещане. Затвори очи, за да му се наслади. Главата му се проясни. Усилващата се болка, измъчваща предната част на синусите му, се изпари. Умората напусна мускулите му. Той отвори очи.

— Благодаря...

Тлингел беше изчезнал. Мартин държеше само въздух.

— ...ти.

— Рел е мой приятел — заяви Гренд — Той е грифон.

— Забелязах.

Мартин кимна на клонестото златокрило същество.

— Радвам се да се запознаем, Рел.

— Също — изкряха пискливо отсрещният — Носиш ли бирата?

— Защо... въ...да.

— Разказвах му що е бира. — обясни полуизвинително Гренд, — Може да пие от моята. Няма да кибичи и нищо такова.

— Разбира се. Няма проблем. Всеки твой приятел...

— Бирата! — изкряска Рел. — Барове!

— Не е много умен — прошепна Гренд — Но става за компания. Ще ти бъда признателен, ако не го възприемаш на сериозно.

Мартин отвори първата шестица и подаде по една бира на грифона и на снежния човек. Рел веднага проби кутията с клон, изпи я шумно, оригна се и посочи с нокът.

— Бира! — крякна — Още бира!

Мартин му подаде друга.

— я, ти си още на онази първата игра, така ли? — забеляза Гренд, изучавайки дъската. — А това вече наистина е интересна позиция.

Гренд отпи и продължи да изучава дъската.

— Хубаво, че не вали. — отбеляза Мартин.

— О, ще завали. Само почакай.

— Още бира! — кресна Рел.

Мартин му подаде без изобщо да го погледне.

— Ще сложа моята пешка на N6. — каза Гренд

— Шегуваш се.

— Никак. След това ще вземеш тази пешка с пешката пред офицера ти. Нали?

— Да...

Мартин посегна и направи казаното.

— Окей. Сега просто ще отскоча с коня до Q5.

Мартин го взе с пешката.

Гренд премести топа си на K1.

— Шах. — обяви.

— Да. Точно това е начинът. — установи Мартин.

Гренд се засмя.

— Ще спечеля тази партия за пореден път.

— Не се и съмнявам.

— Още бира? — попита кротко Рел.

— Разбира се.

Докато му подаваше следващата, Мартин забеляза, че грифонът се е облегал на дънера на дървото.

След няколко минути Мартин побутна царя си на B1.

— Даа, точно това си помислих, че ще направиш — каза Гренд — Искаш ли да ти кажа нещо?

— Какво?

— Играеш почти като еднорог.

— Хм.

Гренд премести топа си на R3.

По-късно, когато дъждът тихо се изля над главите им и Гренд го победи отново, Мартин осъзна, че от дълго време цари тишина.

Той хвърли един поглед на грифона.

Рел беше заспал на един крак, сгушил глава под крилото си и притиснат до дънера.

— Казах ти, че няма да ни пречи кой знае колко. — отбеляза Гренд.

След още две игри бирата беше свършила, сенките се удължаваха, а Рел похъркваше.

— Другия месец ще се видим ли?

— Да.

— Донесе ли гипс?

— Донесох.

— Давай, тогава. Знам едно хубаво място далеч отук. Не ни се ще хората да се завират точно из тези храсталаци. Хайде да идем да ти изкараме малко пари.

— Да купи бира? — надникна изпод крилото си Рел.

— Другия месец. — отговори му Гренд.

— Да ви повозя?

— Не съм убеден, че ще можеш да отнесеш и двама ни — каза Гренд — а и не съм сигурен, че ми се иска точно сега, дори и да можеше.

— Чао, тогава — гракна Рел, подскочи и литна блъскайки се в клоните и стъблата на дърветата, след което изчезна, преодолявайки най-накрая препятствията по пътя си.

— Той е стабилно момче. — каза Гренд — Вижда всичко и помни всичко. Знае какво става навсякъде — в гората, в небето — даже и във водата. Освен това е и много щедър, когато въобще притежава нещо.

— Хм. — отбеляза Мартин.

— Дай да правим отпечатъци. — каза Гренд.

— Пешка на N6? Сигурен ли си? — попита Тлингел — Добре. Пешката пред топа ще събори тази пешка.

Мартин премести офицера на Q5 и Тлингел присви очи.

— Ако не друго, това поне е интересна игра. — забеляза еднорогът — Пешката взема коня.

Мартин придвижи топа.

— Шах.

— Да, шах. Следващият ми ход ще бъдат три халби бира. Бързичко ми донеси първата.

Мартин се замисли, докато гледаше как Тлингел пие и умува. Стана му почти съвестно, че атакува с такава мощ като снежния човек зад гърба си. Вече беше убеден, че еднорогът ще загуби. Беше паднал от Гренд във всеки един вариант на тази партия, играейки с черните. Тлингел беше много добър, но снежният човек бе магьосник, който не се занимаваше почти с нищо друго, освен с умствен шахмат. Не беше честно. Но не ставаше въпрос за лична чест, продължаваше да се самоубеждава. Играеше, за да защити вида си от една свръхестествена сила, на която не струваше нищо да предизвика Трета Световна Война чрез тайна манипулация на разума или магическо индуциране на компютърен срив. Не смееше да му даде почивка.

— Халба номер две, моля.

Донесе му. Изучаваше го, докато той изучаваше дъската. Беше красив, осъзна го за пръв път. Беше най-красивото живо същество, което някога бе виждал. Сега, след като напрежението се беше почти стопило, можеше да му се възхити без да бъде заслепяван от страха, сковаващ разума му при предишните срещи. Щом толкова се налагаше някой да наследи човешката раса, ами, сецаше се и за по-лоши възможности...

— Номер три.

— Идва.

Тлингел я пресуши и премести цар на В1.

Мартин се наведе бързо и бутна топа си на R3.

Тлингел вдигна поглед и се втренчи в Мартин.

— Не е зле.

На Мартин изпита желание да потъне в земята. Бе потресен от благородството на съществото. Толкова му се искаше да играе и да победи еднорога сам, честно. Не по този начин.

Тлингел погледна отново дъската и почти небрежно премести коня на K4.

— Давай. Или може би ще ти трябва още един месец?

Мартин изръмжа тихо, напредна с топа и взе коня.

— Разбира се.

Тлингел взе топа с пешката. Не този вариант бяха разигравали последния път с Гренд. Но все пак...

Премести топа си на KB3. Докато го правеше вятърът издаде особено странен звук откъм порутените сгради.

— Шах — обяви.

По дяволите! — реши. — Достатъчно съм добър, зад си направя сам ендшпила. Дай да го изиграем.

Той почака доста време, гледайки и най-накрая видя Тлингел да мести царя на N1.

Мартин премести офицера на R6. Тлингел отвърна с царица на K2. Писькът на вятъра се дочу отново, този път отблизо. Мартин взе пешката с офицера.

Еднорогът вдигна глава и като че ли се заслуша за момент. След това сведе поглед и взе офицера с царя.

Мартин премести топа си на KN3.

— Шах.

Тлингел върна царя на B1.

Мартин сложи топа на KB3.

— Шах.

Тлингел бутна царя на N2.

Мартин придвижи топа обратно на KN3.

— Шах.

Тлингел върна царя на B1, вдигна глава и го загледа продължително, оголвайки зъби.

— Изглежда попаднахме във вечен шах — заяви еднорогът — Ще направим ли още една?

— Да, но не за съдбата на човечеството.

— Забрави. Отказах се от тази идея още преди доста време. Реших, че все пак не ми харесва да живея тук. Имам доста по-големи претенции.

— Освен ако не броим този бар. — Тлингел се обърна, защото следващият писък долетя точно иззад вратата, последван от странни звуци. — Какво става?

— Не знам — надигна се Мартин

Вратата се отвори и влезе златен грифон.

— Мартин, — кресна той — Бира! Бира!

— Ъ... Тлингел, това е Рел, а, а...

Последваха го още три грифона. Влезе и Гренд с още трима от неговия вид.

— ...а този е Гренд — заекна Мартин — Другите не ги познавам. Всички се спряха, забелязвайки еднорога.

— Тлингел, — изрече един от снежните — мислех, че си още в утринната страна.

— Все още съм, така да се каже. Мартин, как така се познаваш с бившите ми сънародници?

— Ами... ъ... Гренд ми е треньор на шах.

— Аха! Започвам да разбирам.

— Не знам дали наистина разбираш. Разреш ми обаче първо да наля на всички по едно питие.

— Как намерихте това място? — попита Мартин Гренд, докато наливаше — И как се добрахте дотук?

— Ами... — Гренд имаше сконфузен вид — Рел те е проследил.

— Проследил е реактивен самолет?

— Грифоните летят със свръхестествена скорост.

— О.

— Както и да е, след това казал на роднините си и на някои мои приятели. Като разбрахме, че грифоните са твърдо решени да те посетят, решихме че ще е по добре да дойдем и ние, за да не се случват неприятности. Те ни докараха.

— Хм... да. Интересно...

— Не се изненадвам, че изигра като еднорог всички варианти на онази партия.

— Мм... да.

Мартин се обърна и отиде в края на бара.

— Добре дошли, всички вие — каза — Имам едно малко съобщение. Тлингел, преди известно време ти си направил известни наблюдения, относно възможните екологични и урбанистични бедствия и относно други не толкова мащабни опасности. Също така имаш разни идеи за предпазване от такива бедствия.

— Сещам се. — отвърна еднорогът.

— Подхвърлих някои от идеите ти на един приятел от Вашингтон. Беше навремето член на стария ми шахматен клуб. Споменах му, че разработките не са изцяло мои.

— Надявам се да е така.

— Той ми предложи да поканя въпросните източници на идеи в мозъчен тръст за разрешаване на проблемите. Ще се погрижи и да

плати за усилията.

— Не съм дошъл тук, за да спасявам света. — отвърна Тлингел.

— Не си, но оказа значителна помощ. А Гренд ми каза, че грифоните, въпреки леко ограничения си речник, знаят почти всичко възможно, относно екологията.

— Вероятно е истина.

— Доколкото те са наследили част от Земята, на тях също ще им бъде от полза да помогнат да я запазим. Вземайки предвид, че тук сме доста народ, бих могъл да си спестя пътуването и предлагам още сега да определим място за среща — да речем тук, веднъж месечно — и на тази среща да ми предоставяте уникалните си гледни точки. Никой в този бизнес не знае колкото вас как умират видовете.

— Разбира се. — каза Гренд, размахвайки чашата си. — Но ще трябва на всяка цена да се консултираме и с йети. Аз ще го свърша, ако нямате нищо против. Този шум от онази голяма музикална кутия ли идва?

— Да.

— Харесва ми. Ако се включим във въпросния мозъчен тръст ще можеш ли да поддържаш това място?

— Ще мога да купя целия град.

Гренд се обърна към грифоните с бързи гърлени фрази, а те му гракнаха нещо в отговор.

— Имаш мозъчен тръст — каза — и искат още бира.

Мартин се обърна към Тлингел.

— Ти си наблюдавал. Какво мислиш?

— Предполагам, че ще ми бъде забавно. да се отбивам от време на време. — каза еднорогът. И — Хайде стига със спасяването на света. Каза ли, че искаш да изиграем още една?

— Нямам какво да губя.

Гренд се зае с обслужването на бара, а Тлингел и Мартин се върнаха на масата.

Той победи еднорога в тридесет и един хода и докосна стърчащия рог.

Клавишите на пианото хлътваха и се издигаха. Из бара бръмчаха сфинксове и пиеха разлятата бира.

Относно самата игра. Окей. Халприн срещу Пилсбъри в Мюнхен, 1901 г. Пилсбъри е бил по-силният играч. Победил множество доста добри състезатели и му останало да се срещне само с Халприн, който бил сравнително слаб. Но други двама играчи, които следвали Пилсбъри отблизо в надпреварата за наградата, решили да му дадат урок. Вечерта преди мача отишли при Халприн и провели тренировка, научавайки го на всичко, което знаели за стила на игра на Пилсбъри. На следващия ден Пилсбъри се изправил лице в лице с един много по-добър и по-подготвен, отколкото се очаквало от досегашната му игра, Халприн. Осъзнал го, когато било почти безнадеждно късно. Останалите се смеели ехидно и самодоволствали. Но Пилсбъри ги изненадал. Дори заварен за момент със свален гард, той успял да се стегне. В крайна сметка бил много добър.

Тук ролята на Халприн е за Мартин, а Тлингел е Пилсбъри. Само че Мартин всъщност не е слаб. Просто първият път е бил нервен. А и кой ли не би бил?

Издание: ИК „Бард“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.